ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА НАРАТИВИ

DOI https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2025.38.06
УДК 327:316.42:351.746(4-6ЄС)

Ольга Волянюк,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міждисциплінарної освіти,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1606-7416; email: volyanyuk@ukr.net

Тарас Захаров,
аспірант кафедри політичних наук,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-8522-0310; email: Zakharovt@ukr.net

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, КООПЕРАЦІЯ, КРИХКІСТЬ: ЦЕНТРИ ТА ФРОНТИРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ НА ЗАХИСТІ ЦІННОСТЕЙ

У статті здійснено концептуалізацію взаємозв'язку конкурентоспроможності, кооперації та крихкості як ключових характеристик сучасної європейської політики у просторовій оптиці «центрів» і «фронтирів». Актуальність дослідження зумовлена трансформацією безпекового середовища ЄС, зростанням ролі прикордонних територій у формуванні політик стійкості та необхідністю переосмислення ціннісних засад інтеграції в умовах багаторівневих криз. Метою статті є виявлення того, як поєднання кооперaційних і конкурентних практик впливає на відтворення європейських цінностей та формування антикрихких політичних систем. Методологічною основою дослідження є поєднання неоінституціонального, просторового та ціннісного підходів, а також використання порівняльного аналізу, концептуального моделювання й індексних даних для емпіричної ілюстрації відмінностей між центрами прийняття рішень і прикордонними регіонами ЄС. Теоретичний аналіз дозволив охарактеризувати поняття спроможності, стійкості та антикрихкості й показати їхню функціональну взаємодію у процесах європейської інтеграції.

У результаті доведено, що конкурентоспроможність політичних центрів ЄС ґрунтується на високому рівні інституційної спроможності та низькій крихкості, що забезпечує їхню здатність формувати кооперaційні мережі й відтворювати ціннісний порядок. Водночас фронтири постають як зони підвищеної чутливості до криз, які виконують роль осередків інституційних інновацій і каталізаторів антикрихкого розвитку. Обґрунтовано, що саме взаємодія центрів і фронтирів визначає динаміку політики безпеки та розширює можливості для трансформації ЄС у напрямі більшої адаптивності. Зроблено висновок, що поєднання кооперації та конкуренції є не суперечністю, а механізмом підвищення антикрихкості європейської політики, а ці цінності ЄС відтворюються через інституційну спроможність, просторову взаємодію, практики солідарності, комеморативні досвіди, освітні перспективи. Отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень політики розширення та стратегій безпеки Європейського Союзу.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, кооперація, (анти)крихкість, центри, фронтири, європейські цінності, міжнародна безпека, безперервна освіта, інституційна спроможність, ідентичність.*

Вступ. Антикрихкість – одна з відносно нових категорій політичної та суміжних наук, що якісно відрізняється від достатньо поширених понять стійкості та спроможності, але ще не достатньо увиразнена в академічних школах. Вигідно вирізняє це поняття зосередженість в умовах кризи на підтримці не лише ресурсного потенціалу (спроможність), інституційної зрілості (стійкість) чи практик взаємодії (кооперація), а й на використанні досвідів і можливостей безперервного розвиту, які потенційно виникають за таких криз. Це політично актуальна й концептуально значуща проблема покликана виявити, наприклад, точкові напруження в євроінтеграційному просторі, які потребують не тільки інституційних рішень,

але й ціннісних трансформацій, не лише політичних/економічних механізмів, але й безпекових заходів і перспектив розвитку.

У європейській політиці стійкість прикордонних регіонів стає умовою безпеки центру, а не другорядним завданням регіонального розвитку. У випадку фронтирів ЄС крихкість є не тимчасовим станом, а результатом історичних просторових і довготривалих політичних асиметрій. За цих обставин нагальною для європейської політики є потреба не лише зберігати політичну функціональність, соціальну згуртованість і ціннісну орієнтацію, але шукати простори асиметричного зростання, постійного освітнього та наукового прориву в умовах посилення геополітичної конкуренції.

В сучасному контексті складних євроінтеграційних процесів ми спостерігаємо у поведінці ключових гравців прояви як пасивної стійкості, так і активної трансформації. Однак в суспільно-політичній риториці проблема крихкості/антикрихкості держав, систем чи союзів часто спрощується до діалектики економічних і політичних важелів впливу, до протиставлення свобод і гарантій, до несумісності конкуренції та кооперації, пам'яті та забуття. Це розмиває складну природу (анти)крихкості та актуалізує міждисциплінарну дискусію про неї. Актуальні просторові зв'язки центрів і периферій додають цій дискусії ціннісно-культурних маркерів і сигналізують гостру необхідність комплексного політологічного переосмислення концептів, методологій і політичних практик у світі, що глобально трансформується. Для України також важливим і актуальним завданням є (пере)осмислювати ключові цінності та просторові можливості ідентичностей як основи спроможності продовжувати рух на шляху до євроінтеграції та протидії агресору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «крихкість» у публічному дискурсі з 2012 р. активно відстоює Н. Талеб, і визначає її як вразливість системи, що страждає від мінливості власного середовища, коли ця мінливість перевищує певний поріг чутливості та загрожує серйозними руйнуваннями. Інша перспектива окреслена цим же автором для поняття «антикрихкість» – це динаміка, за якої система отримує вигоду від мінливості [Taleb, 2012]. Відтак концепція (анти)крихкості відображає ризики краху та опції нелінійного виграшу від криз.

Показово, що вже за кілька років після популяризації таких теоретичних рамок, у 2014 р. відомий Індекс неспроможності держав (Failed States Index) від The Fund for Peace змінює назву на Індекс крихкості держав [Fragile States Index: Methodology, н.д.]. Індекс перейменований для уникнення стигматизації терміну «failed», який припускав дихотомію «успішних» і «недієспроможних» держав; нова назва підкреслює континуум вразливості, а не остаточний «провал». Це перейменування концептуальне, оскільки дозволяє розглядати крихкість не як незворотний статус, а як динамічний стан, що може змінюватися під впливом кооперації, інституційної спроможності та ціннісної консолідації. Загалом обґрунтування вразливостей сучасних (не)демократичних систем через аргументи економіки, статистики, математики підхоплює та поступово доповнює конфліктологія, а поняття спроможності в політичних науках все частіше використовують поряд із поняттями «стійкості» та «антикрихкості».

За останнє десятиліття, враховуючи дедалі нестабільніші умови суспільно-політичного життя, в літературі з'являється все більше спроб інструменталізувати ці категорії, надати їм практичної конкретності для урядових політик. Відтак антикрихкість і її концептуальні аналоги (до яких часто зараховують і стійкість, і спроможність) позиціонуються як «привабливі» системні атрибути, що потребують урядових інструментів і регулювань. Сучасні автори пишуть, що це 1) здатність системи адаптуватися до мінливого середовища, вчитися на досвіді та підтримувати функціональну спроможність перед поточними та майбутніми викликами, перед різними типами криз; 2) критично важлива умова, чи може система підтримувати власну продуктивну спроможність та вирішувати завдання (функціональний підхід); 3) критично важлива умова, чи може система підтримувати або

адаптувати внутрішні організаційні можливості, процеси та ресурси, які дозволяють їй функціонувати (структурний підхід); 4) одна або декілька фаз, які стосуються ступеня, до якого системі вдається: запобігати критичним ситуаціям і стримувати їх, відновлюватися та повертатися до нормального стану, навчатися та адаптуватися до можливих майбутніх ситуацій (процесуальний підхід) [Lindholst, Klausen, Hansen, Sørensen, 2025].

Природньо ці теоретико-прикладні теми тісно пов'язанні з глобальними проблемами захисту демократії як цінності. Однак, як слушно зауважує докторка Е. Цехмейстер на останній у 2025 р. «Ronald F. Inglehart Honorary Lecture»: дослідження, що пов'язують поняття демократичної стійкості зі суспільством і громадською думкою, все ще суттєво відстають за темпами від досліджень із діагностики демократичного відступу. Тобто в сучасних наукових джерелах значно частіше описують стан крихкості/нестабільності/згортання демократії, аніж вивчають поведінкові моделі та ціннісні установки людей, які можуть розвивати антикрихкість суспільств і систем. Це безумовно спрямовує нас до публікацій із політичної аксіології, в т.ч. й у рамках Світового дослідження цінностей. І саме на цьому ціннісному рівні ми поки не знаходимо структурованих відповідей на питання: Яких орієнтирів потребують антикрихкі політичні системи? Що в системі ціннісних координат західних демократій може розвивати спроможності сучасних демократій? У якій мірі просторові ідентичності впливають на стійкість інституцій ЄС?

Серед українських авторів тема закономірно користується значним інтересом. Тут важливими є напрацювання психологів, які, наприклад, дають ґрунтовні визначення близькому за значенням поняттю резильєнтність. Формування та розвиток резильєнтності розглядається як можливість відновлюватися, протистояти труднощам, знаходити сили та натхнення рухатися далі, спиратися на власні ресурси, зрештою – як ключова навичка і потреба сучасної людини, яку можна набути, передусім через «наявність чіткої ціннісної ієрархії, розуміння своїх цілей, орієнтацію на власні цінності та планування життя відповідно до визначеного вектору» [Москаленко, 2024, с. 70]. І хоча у дослідженнях сучасних психологів переважно йдеться про особистісний вимір життєстійкості та (анти)крихкості, згадані аксіологічні зауваги можна розвивати і в політологічних пошуках.

У дослідженнях сучасних економістів природним є акцент на соціально-економічні виклики та втрати в умовах війни, яка визначає загальну ситуацію крихкості в нашій країні загалом та окремих громадах. Віддаємо належне тим авторам, які діагностують асиметричність такої ситуації у різних регіонах України, а відтак наголошують на необхідності «реалізації цілей згуртованості та зміцнення взаємозв'язків між громадами (…) передусім за допомогою міжрегіональної та міжмуніципальної співпраці, об'єднання зусиль навколо вирішення спільних проблем, залучення громад та регіонів (особливо географічно віддалених від кордону із країнами ЄС) у процеси транскордонної та міжтериторіальної співпраці» [Вдовин, Дмитренко, 2025, с. 61]. Тобто попри зосередженість на соціально-економічних показниках крихкості та конкурентоспроможності, у загальних рекомендаціях вчені все ж виходять за рамки винятково економічної логіки та наближаються до питань кооперації та ціннісної політики.

Попри здобутки у згаданій тематиці психологів, математиків, економістів, конфліктологів, фахівців із публічного управління, перспективою політологічного дослідження (анти)крихкості є виявлення множини інтересів, що її визначають, а також цінностей, які могли би сприяти балансуванню таких інтересів в умовах загроз міжнародній безпеці. Європейські досвіди та ідентичності дають також досить виразну перспективу політологічного дослідження (анти)крихкості у контексті діяльності ключових і позасистемних суб'єктів політики, а вимір «центр-фронтир» конкретизує такий науковий пошук.

Мета цієї статті – окреслити, як балансування конкуренції та кооперації впливає на рівень (анти)крихкості політичних систем та як ця взаємодія формує здатність ЄС захищати

свої ціннісні кордони в умовах геополітичної нестабільності. **Основні завдання:** операціоналізувати категорії, концептуалізувати взаємозв'язок між конкурентоспроможністю, кооперацією та крихкістю у вимірі складних ідентичностей і просторів ЄС; описати потенціал сучасних методологічних підходів, які дозволять визначити структурні відмінності між центрами європейської політики та прикордонними регіонами, в т.ч. оцінити емпіричні індикатори крихкості; проаналізувати політики ЄС з точки зору їхнього впливу на цінності конкуренції та кооперації, обґрунтувати модель балансу між конкурентною раціональністю та кооперативною солідарністю як умову ціннісної стійкості ЄС.

Методи дослідження. Стаття пропонує змішаний дизайн дослідження: теоретична рамка ґрунтується на політичній аксіології, а кількісні дані – на багаторічних звітах авторитетних західних мозкових центрів. Критичний огляд наукових джерел з позиції політологічного аналізу дозволяє уточнити наповнення ключових понять дослідження, а також розвинути міждисциплінарну логіку взаємодії для пошуку кращих стратегій і тактик політики стійкості в умовах війни.

Емпіричний компонент дослідження складають дані, зібрані в рамках Regional Competitiveness Index (RCI), Fragility/Resilience datasets (Fragile States Index / FSI), World Values Survey (WVS) – тобто інформаційні бази визнаних зарубіжних аналітичних осередків, які вивчають різні аспекти окресленої проблематики. У нашому дослідженні особливо важливо увиразнити не стільки економічні показники (на зразок RCI, що вимірює основні чинники здатності регіону пропонувати привабливе середовище для проживання та роботи підприємств і мешканців), як інституційні (на зразок FSI) та політико-культурні (на зразок WVS). Це спроба виявити різні індикатори крихкості (інституційні, безпекові, ціннісні на рівні з економічними, соціальними, демографічними). Елементи порівняльного аналізу регіонів дозволять зробити окремі зауваги стосовно реалій і перспектив взаємодії між центрами та фронтирами Європи.

Аналіз політики ЄС, а також дискурс-аналіз окремих практик дозволять чіткіше окреслити як визначається «цінність», «стійкість», «безпека», «антикрихкість», як ці категорії набувають практичного значення у політиках ідентичностей, політиках пам'яті, освітніх і регіональних політиках тощо. Водночас ми свідомі того, що згадані методи і підходи не вичерпують всіх можливостей вивчення антикрихкості: наприклад, потенціал border studies та/або memory studies міг би суттєво збагатити політико-ціннісні трактування проблеми.

Результати та дискусії. Крихкість у політичних науках і політичних практиках позначає вразливості політико-владних відносин і процесів, політичних систем і окремих інституцій, що посилюються під тиском кризових чинників. Антикрихкість не означає відсутності таких вразливостей, а підкреслює спроможності тих же систем і процесів за складних умов суспільно-політичного життя трансформувати кризи в нові можливості розвитку. З позицій класичного системного аналізу, крихкі політичні системи та їх союзи деструктивно реагують на виклики, не витримують напругу, деградують, втрачають цілісність і функціональність; антикрихкі системи натомість найкраще прочитуються з позицій синергетики – перед загрозами і викликами антикрихкість не концентрується на утриманні колишньої рівноваги, натомість їй йдеться про спроможність посилюватися, зростати та розвиватися через ситуації нестабільності, максимально користатися можливостями системних і хаотичних виявів кризи. У цій статті антикрихкість політичних суб'єктів осмислюється передусім через цінності кооперації та конкуренції, а також просторові ідентичності центрів і фронтирів, які попри конфліктогенність можуть також посилювати стійкість і розвивати спроможності навіть в умовах глобальних криз.

Конкурентоспроможність (Competitiveness) у сучасних джерелах трактується як здатність території або політичної спільноти забезпечувати стійкий економічний розвиток,

інноваційність, привабливість для ресурсів (капіталів, людського потенціалу, технологій) в умовах внутрішньої та зовнішньої конкуренції [EU Regional Competitiveness Index 2.0, 2022], але в рамках нашого дослідження підкреслимо, що ця здатність не повинна підривати соціальної згуртованості й базових цінностей спільноти. У контексті європейського інтеграційного проєкту конкурентоспроможність виходить за межі економічного показника і стає елементом політичної спроможності – здатності центру й периферії витримувати системні кризи.

Кооперація (Cooperation) – це інституційно та політично організована форма взаємодії між суб'єктами, спрямована на досягнення спільних цілей шляхом координації політик, ресурсів, практик, зокрема в умовах асиметрії можливостей. Експерти стверджують, що складність і глобальна взаємопов'язаність сучасних систем – від урядів, громад до енергомереж, фінансових систем чи інтернет-мереж – давно вийшла за межі кордонів і створила новий рівень вразливості, який зробив їх особливо чутливими до екстремальних подій; однак саме в кооперації, у взаємодії ці далекосяжні глобальні системи також мають здатність попереджати та реагувати на виклики швидше і краще, ніж будь-коли раніше [Designing Resilience: Preparing for Extreme Events, 2010]. Водночас у європейській політиці кооперація є не лише інструментом ефективності в екстремальних ситуаціях, вона є ціннісною основою інтеграції, що покликана розвивати спільні культурні, наукові, освітні перспективи, пом'якшувати нерівності, відмінні досвіди та інтерпретації минулого, зокрема між центрами та прикордонними територіями.

Загалом окреслюючи теоретичні рамки нашого дослідження, ми свідомі як концептуального внеску теорії антикрихкості, так і її обмежень. Згадана раніше книга Н. Талеба не є традиційним науковим дослідженням із політології чи соціології, але вона розвинула ідею, яка виходить за межі популярної літератури: система може не лише відновлюватися після потрясінь (resilience), але й вигравати від невизначеності та криз (antifragility) [Taleb, 2012]. У контексті європейської політики ця ідея поставила під сумнів стандартні моделі стабільності, пропонуючи уявлення про інтеграційний простір, який не просто «витримує тиск», а здатен перетворювати шоки на каталізатори інституційного та ціннісного розвитку. Попри те, що ідея антикрихкості резонує з теоретичними проблемами адаптації й трансформації політичних систем, antifragile не презентує формальної теорії державної спроможності чи демократичної стабільності. Тому в академічному дослідженні це скоріше концептуальна аналогія або метафора, а не емпірично верифікований механізм. Талебова категорія «антикрихкість» може бути корисною для підсилення аргументації про те, що Європейський Союз у певних випадках здатний не тільки адаптуватися до шоків (економічні кризи, пандемія, війна), але й перетворювати їх на імпульси зміцнення, кооперації інституцій, правових механізмів, ціннісної солідарності. У цій перспективі антикрихкість як теоретична лінза, яка підсилює розуміння феномену послідовної трансформації систем. Однак залучення такої категорії в академічний аргумент потребує обережності: важливо поєднувати цей концепт зі сучасними політичними теоріями адаптації та ціннісного розвитку.

Політична аксіологія, загалом ціннісний підхід до політики рідше використовується при вивченні конкурентоспроможності та кооперації – явищ, що традиційно вимірюються передусім за економічними критеріями. Однак спадщина Р. Інглегарта (1934–2021) досі розвивається та справляє значний вплив на політичну думку в усьому світі, а ключові поняття економіки, права, соціології інтерпретуються якісніше, якщо їх прочитувати через оптику глобального дослідження World Values Survey, заснованого професором Мічиганського університету. Ці багаторічні опитування у понад 100 країнах дозволили розвинути «еволюційну теорію модернізації», що описує, як культурні зміни супроводжують економічний розвиток і зміцнюють демократичні інститути. Американський політолог послідовно відстоював ідеї про цінності, модернізацію та демократизацію, політичної

культуру та щастя, що зробило його одним із найцитованіших науковців у галузі політичних наук [Welzel, 2022].

Ціннісний підхід, розроблений Р. Інґлегартом, дозволяє інтерпретувати європейську інтеграцію не лише як інституційний або економічний проєкт, а як довготривалий процес політико-культурної трансформації. У межах теорії модернізації та постматеріалізму економічна безпека й міжпоколінна соціалізація спричиняють зсув від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей (самовираження, участі, довіри, підтримки демократії, освіти протягом життя, етики пам'ятання та забуття тощо). У такій рамці конкурентоспроможність, кооперацію й крихкість можна розглядати не лише як функціональні характеристики політичної системи, а як відображення структурних ціннісних орієнтацій різних частин європейського простору.

Європейські «центри» – економічно розвинені регіони Західної та Північної Європи, за оцінками EU Regional Competitiveness Index [2022] – історично стали середовищем закріплення постматеріалістичних цінностей. Дані World Values Survey [2022] доповнюють і навіть уточнюють ці економічні заміри, послідовно демонструють вищий рівень підтримки ліберальної демократії, рівності, індивідуальної автономії, космополітизму в цих регіонах. Конкурентоспроможність центрів, таким чином, є не лише економічним показником, а й результатом культурної модернізації, яка стимулює технологічність, інноваційність, інституційну довіру, підтримку відкритих ринків.

Водночас «фронтири» – прикордонні та периферійні регіони ЄС – часто характеризуються нижчим рівнем економічної безпеки та сильнішою орієнтацією на матеріалістичні цінності, за оцінками того ж EU Regional Competitiveness Index [2022], що також особливо виразно видно на мапі проєкту. У логіці Р. Інґлегарта економічна невизначеність посилює запит на порядок і культурну однорідність. Це створює потенціал крихкості: там, де ціннісна модернізація неповна або нерівномірна, політична система стає вразливішою до популізму, євроскептицизму, ідентифікаційних конфліктів.

Відзначимо, що одну зі своїх останніх праць вчений присвятив саме проблемам популізму [Pippa, Inglehart, 2019]. Ця загроза з роками лише посилюється та спричиняє глобальну крихкість. Вона діє на різних рівнях, на структурних і ціннісних зсувах. Американські автори описали це явище у термінах поляризації та культурного розколу: зокрема саме авторитарний популізм гаряче відстоює принципи першого порядку (про те, хто повинен правити, про легітимну владу «народу», а не еліт), і при цьому замовчує принципи другого порядку (про те, що слід робити, якої політики дотримуватися, які рішення слід приймати заради такого «народного правління»); ця тенденція на практиці підриває довіру громадськості до демократії та стверджує авторитарні цінності; норми чесної політичної гри розмиваються під впливом популістської риторики, яка уникає конкретики щодо цінностей консенсусу, толерантності, категоричного неприйняття насильства, чіткого розмежування особистих і політичних інтересів, відкритих кордонів, багатосторонньої співпраці тощо [Pippa, Inglehart, 2019]. У цих висновках розпізнаємо особливе значення просторових і ціннісних вимірів стійкості та спроможності демократії.

Вже сучасні послідовники школи Р. Інґлегарта, вивчаючи чинники, які можуть «завдавати удару бренду демократії», розширюють рамки дослідження діяльності лідерів-популістів. Адже порядок денний політичного істеблішменту в умовах криз, їх спроможність здійснювати прогресивні зміни часто обумовлені також і настроями та цінностями широких мас населення. Е. Цехмейстер, наприклад, у цьому зв'язку акцентує на 2-х особливостях людської природи, глибинних соціально-психологічних механізмах, які ослаблюють демократію, а отже, є сигналами крихкості політичних систем:

1) норми взаємності, тобто політика «око за око» як ескалація взаємної відплати, що підриває демократичні інститути й процеси; якщо до певної деструктивної практики

вдалися одні суб'єкти політики – це дуже часто автоматично запускає спіраль політичної ескалації з боку багатьох інших;

2) порушення соціальних зв'язків і поглиблення самотності, ізольованості, відчуженості; коли суб'єктивне відчуття браку належності, невідповідність між бажаними та фактичними соціальними комунікаціями шкодить політичній довірі, готовності до компромісу, а відтак дає більше можливостей для популістської риторики, логіки простих рішень, авторитарного лідерства [Ronald F. Inglehart Honorary Lecture, 2025].

Описані вище вразливості, характерні для цілих соціальних груп, еліт, периферійних регіонів, ускладнюють можливості системної антикрихкості ЄС. Антиномічне бачення світу не приймає невизначеностей і нестабільностей сучасного світу, такий світогляд громадян окремих регіонів чи країн може створювати додаткові труднощі для порозуміння центрів і фронтирів, а також інструменталізуватися зовнішнім ворогом. Сучасна концепція політичної спроможності та антикрихкості європейських суб'єктів різного рівня повинна враховувати не тільки інституційний дизайн, економічні показники та соціальні тенденції, але й розуміння людської природи, почуттів і цінностей громадян.

Однак ціннісні аргументи неповні без кількісних обчислень, зрештою заради об'єктивності абсолютизувати не варто ані перші, ані другі. Кількісні аргументи втім користуються особливим попитом при розробці державних програм, для EU Cohesion Policy (політики згуртування ЄС) тощо – скрізь, де суб'єкти публічної політики шукають вимірюваних індикаторів і показників ефективності політичних рішень на шляху до розбудови демократичної антикрихкості. Нашу увагу привернув Fragile States Index (FSI), який публікується щороку американським аналітичним центром The Fund for Peace, є композитним індексом, що вимірює рівень вразливості держав за 12 індикаторами, згрупованими у чотири блоки: соціальний, економічний, політичний блоки та індикатори згуртованості. Методологічно FSI поєднує контент-аналіз понад 100 тис. відкритих джерел, кількісні дані міжнародних організацій і експертну оцінку, присвоюючи кожному показнику шкалу від 0 до 10, де вищий бал означає більшу крихкість; сумарний результат коливається від 0 до 120 [Fragile States Index: Methodology, н.д.]. Водночас FSI зазнає критики за надмірну агрегованість і потенційний редукціонізм, оскільки вимірює державу як єдину одиницю аналізу й не враховує внутрішньорегіональні диспропорції (це важливо для дослідження центрів і фронтирів у межах ЄС). Додатковим обмеженням є нормативна упередженість: ліберально-демократичні стандарти можуть відображати певну ціннісну парадигму, але не завжди адекватно враховувати культурні, історичні або інституційні відмінності.

Для нашої теми індекс надає емпіричний інструмент операціоналізації категорії «(анти)крихкість», дозволяючи співставити конкурентоспроможність і кооперацію з конкретними параметрами – легітимністю держави, якістю публічних послуг, економічною нерівністю, зовнішнім втручанням (індикаторами, які в т.ч. емпірично збирає FSI). У контексті Європейського Союзу FSI демонструє, що більшість держав-членів постійно перебувають у категоріях «дуже стабільних» або «стабільних», водночас прикордонні або сусідні країни Східної Європи та Південного Середземномор'я часто мають вищі показники вразливості, що підтверджує просторову асиметрію між центрами та фронтирами.

Наведемо кілька конкретних даних з Fragile States Index (2024) для емпіричного й порівняльного аналізу центрів і фронтирів Європи:

1. Середній FSI 2024 р. для Європейського регіону загалом становить 41,07 бали – це значно нижче за середній світовий рівень, що вказує на відносну стійкість передусім західноєвропейських і багатьох центральноєвропейських держав.

2. Середнє значення FSI для 27 країн ЄС складає 33,81 бали, що підтверджує загальну тенденцію нижчої крихкості порівняно з ширшим європейським контекстом або світовими показниками.

3. Різниця між членами ЄС також помітна: серед країн Європейського Союзу в 2024 р. найвищі показники вразливості демонструють Греція (54,7), Кіпр (54,1), Румунія (51,0), Болгарія (49,4); водночас для Фінляндії (14,3), Данії (15,9), Люксембургу (18,7), Ірландії (18,6), Нідерландів (19,5) характерна низька крихкість і високий рівень стійкості.

4. Порівняння зі сусідніми країнами, якщо розглядати ширше середовище (наприклад, Туреччина (84), РФ (81,6), Боснія і Герцеговина (71); Молдова (64,7)), демонструють значно вищі рівні крихкості порівняно зі середньоєвропейськими, що підсилює тезу про просторові розриви у здатності адаптуватися.

5. Для ядра Європи характерні найсильніші (тобто найменш проблемні) показники рівня довіри до інститутів, розвитку соціальної держави, стабільності правової системи, диверсифікованих економік: Німеччина (24), Франція (28), Нідерланди (19,5), Бельгія (30,3), Італія (41,1), Іспанія (44), Велика Британія (40,8). Зокрема усі країни ядра ЄС знаходяться в зоні низької крихкості (low fragility)**.** Вони мають на 2–4 рази вищу антикрихкість, ніж держави європейського фронтиру (Україна, Молдова, Балкани). Це однак не означає, що «центр» позбавлений слабких позицій, наприклад, Франція має вищі бали через політичну поляризацію, соціальні протести, тиск на державну легітимність; Бельгія – через інституційну фрагментацію; Італія – через регіональні нерівності, економічну стагнацію, демографічні виклики тощо.

6. У світі найвища крихкість у 2024 р. спостерігається, наприклад, у Сомалі (111,3), Судані (109,3), Південному Судані (109,0), що дає певний контекст порівняння, як далеко європейські країни знаходяться від показників світових нестабільностей.

7. Окреме значення для конкурентоспроможності та кооперації: низькі значення FSI у Фінляндії, Данії чи Нідерландах часто корелюють із високою конкурентоспроможністю, продуктивними економіками та високою якістю державних послуг – аспектами, що підтверджують зв'язок між економічною ефективністю й низькою крихкістю. FSI вимірює 12 компонентів (включно з легітимністю держави, доступом до публічних послуг, демографічним тиском, правами людини, міграційним тиском), що дозволяє окремо аналізувати складові крихкості та зіставляти їх із рівнем кооперації чи інвестицій у розвиток.

8. Україна має один із найвищих показників крихкості: агрегований показник у 2024 р. становить 93,1 бали, що значно перевищує середній світовий рівень (~64,6) і є найвищим показником серед європейських країн. Це високий рівень вразливості в умовах війни та пов'язаних шоків (безпекових, інституційних, соціально-економічних). У 2023 р. цей показник від FSI для України складав 95,9 бали, тож спостерігається деяке зниження, але це все ще надзвичайний рівень крихкості порівняно з 2007–2019 рр.

Отже, центри європейської політики мають нижчі показники крихкості; фронтири ж, особливо у зоні конфлікту чи геополітичної нестабільності, мають (значно) вищі бали FSI. Високі значення FSI (понад 50) у окремих державах ЄС узгоджуються з уявленням про структурні нерівності між центрами і периферіями інтеграції, де економічні й інституційні слабкості можуть посилюватися крихкістю ціннісного порядку (наприклад, довіри до демократії). Низькі значення (менше 20) у країнах Північної Європи підтверджують, що висока інституційна спроможність, адаптивність, соціальні гарантії, оновлені ідеології соціальної демократії корелюють із низькою крихкістю.

Європейське ядро функціонує як зона низької крихкості, де інституційна спроможність перетворюється на політичну конкурентоспроможність, а відтак і на здатність підтримувати кооперацію та відтворювати ціннісний порядок ЄС. Це найбільші економіки, держави-засновниці, ключові актори у Раді ЄС, центральні суб'єкти у міжурядових коаліціях – усі вони в зоні антикрихкості, хоча динаміка FSI за роками демонструє, що ці країни не позбавлені вразливостей, проте вони ефективніше працюють із ними.

Територіальна асиметрія є тим нерівномірним розподілом ресурсів, можливостей і політичного впливу між центром і прикордонними регіонами, що формує різні траєкторії

розвитку та рівні вразливості в межах ЄС. Ця асиметрія є чинником напруження між конкурентоспроможністю та кооперацією в Європі.

У відповідь на різні ступені вразливостей і нерівностей між європейськими регіонами, ЄС вже багато років вибудовує політику згуртування. Як вказують дослідники цієї тематики, головною метою EU Cohesion Policy є сприяння гармонійному розвитку регіонів та міст ЄС для досягнення безперервного, узгодженого та сталого розвитку по всій Європі; ця політика формується на підставі Договору щодо економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Така політика вже пережила кілька хвиль змін із середини 1970-х рр.: від традиційної політики (що зменшує соціально-економічну нерівність між європейськими територіями шляхом секторальних втручань) до підходу, зосередженого на територіальних контекстах та ендогенному конкурентному потенціалі територій, тобто до т.зв. локалізованого аналізу, за якого політичні заходи та фінансові ресурси адаптовані до конкретних місць. Ця локалізація спрямована на об'єднання політик і заходів різних рівнів управління. Перші реформи були більшою мірою призначені для реагування на існуючі структурні економічні проблеми (як інструмент державного втручання, спрямованого на підвищення конкурентоспроможності та розвиток підприємств, інфраструктури, людського капіталу та лише відтак регіонів, особливо тих, що перебувають у невигідному становищі) та зазнали суттєвої критики. Поступово впроваджувалися заходи комплексні – зміни для громадян, бізнесу, економіки, регіонів. Відтак ЄС прагне досягнення територіальної згуртованості через зміцнення інституційної структури, розвиток політичних інструментів. На думку польських дослідників, вказана політика еволюціонувала і вже у 2020-х рр. посилився її територіальний вимір [Idczak, Musiałkowska, Kociuba, 2024].

Втім EU Cohesion Policy все ж передусім формується як політика підтримки процесу економічної інтеграції в ЄС, тож вона все ще не повною мірою відповідає на потребу підтримки антикрихкості у її багатоаспектній природі, особливо ціннісній. Адже крихкість у ціннісному вимірі – це не лише економічна й інституційна слабкість, а розрив між рівнем соціально-економічної модернізації та нормативними очікуваннями інтеграції. Якщо центри генерують космополітичну конкурентоспроможність, а фронтири переживають екзистенційну тривогу, виникає асиметрія ціннісних режимів. Ця асиметрія підриває солідарність, яка є фундаментальною для європейського проєкту.

Кооперація в межах ЄС, з цієї перспективи, є механізмом пом'якшення ціннісних розривів. Політики згуртованості та транскордонного співробітництва лише у їх комплексі можна інтерпретувати як інструменти вирівнювання не лише економічних, а й культурних дисбалансів. Кооперація сприяє формуванню горизонтальних зв'язків, довіри та спільної ідентичності – тобто тих характеристик, які Р. Інґлегарт пов'язував із переходом до постматеріалістичної парадигми.

Економічна та соціальна інклюзія створюватимуть умови для поширення постматеріалістичних орієнтацій – підтримки прав людини, толерантності, етики і культури пам'яті, безперервної освіти, демократичної легітимності та ін. Послідовниця цих ідей Е. Цехмейстер зауважує, що саме відчуття соціальної загрози або виключеності підвищує привабливість автократії та популізму; поки самотність посилює чорно-біле мислення, демократична стійкість неможлива бо вона потребує сірого – здатності жити з неоднозначністю та компромісом. Натомість соціальні зв'язки створюють відчуття включеності, що відтак зменшує потребу шукати політичних «рятівників»; політики, орієнтовані на зміцнення соціальних мереж, громадянських зв'язків, локальних спільнот, можуть отримати «демократичні дивіденди» [Ronald F. Inglehart Honorary Lecture, 2025]. Отже, розвинена кооперація, соціально-політичні зв'язки (між елітами та суспільствами, між інституціями різних рівнів, між виборцями різних регіонів тощо) можуть створювати сприятливі умови для антикрихкості. У цьому контексті захист європейських цінностей не може зводитися до правових чи економічних механізмів. Він потребує культурної

конвергенції, політик, що передбачатимуть зростання відчуття безпеки та участі у периферійних регіонах.

Глобальні кризи останнього десятиліття – фінансова нестабільність, пандемія, війна – актуалізували зворотний рух до матеріалістичних пріоритетів навіть у центрах. Відтак ціннісні зсуви не є лінійними: періоди загрози можуть тимчасово посилювати авторитарні настрої. Таким чином, конкурентоспроможність без соціальної безпеки може підривати саму ціннісну основу інтеграції.

Модель балансу між конкурентною раціональністю та кооперативною солідарністю визнає важливим також питання міжпоколінної динаміки. Теорія цінностей підкреслює, що вони формуються у період ранньої соціалізації та є відносно стабільними протягом життя. Тож фронтири, де молодь стикається з нестабільністю або відтоком людського капіталу, ризикують відтворювати матеріалістичні орієнтації. Це посилює довгострокову крихкість і обмежує потенціал конкурентоспроможності, а відтак актуалізує цінність якісної громадянської освіти та освіти протягом життя (безперервної освіти).

Європейська просторово-політична цілісність може стати орієнтиром та ціллю оновлених стратегій і політик ЄС, адже це стан, за якого різні регіони ЄС інтегровані не лише економічно, а й політично та ціннісно, попри нерівності розвитку та різні безпекові умови й попередні досвіди. Порушення цієї цілісності часто починається з фронтирів, за бездіяльності центрів. Політика захисту цінностей – це підхід, за якого конкурентоспроможність, безпека й кооперація підпорядковуються не лише прагматичним інтересам, а довгостроковій меті збереження нормативного ядра ЄС. У прикордонних регіонах така політика набуває характеру екзистенційного вибору, а не абстрактної стратегії.

Загалом ціннісний підхід дозволяє по-новому осмислити співвідношення центру й фронтиру. Якщо центр акумулює ресурси постматеріалістичної модернізації, а фронтир є простором ціннісної напруги, то кооперація є механізмом перетворення периферійної крихкості на інтеграційний ресурс. Спільні інституції, мобільність, освітні програми та транскордонні мережі обміну досвідами сприяють поширенню цінностей самовираження та довіри.

Висновки. Ми свідомо не проводимо чітких ліній розмежування між поширеними у науковій літературі поняттями антикрихкість, спроможність, стійкість / резильєнтність. І хоча концепт антикрихкості не є результатом верифікованих політологічних досліджень, він задає корисну метафору для розуміння того, як інституційні механізми ЄС можуть використовувати кризові шляхи не лише для відновлення, а для якісної трансформації політик. Цю ідею можна узгодити зі сучасними академічними підходами до трансформації територіальної політики, стратегій сек'юритизації та адаптивного управління складними системами, які підкреслюють, що стійкі системи можуть не лише конкурувати, протистояти шокам, але й здатні їх використовувати для посилення власної структури та консолідації демократії.

Центри європейської політики як територіальні та інституційні осередки, які концентрують політичну владу, економічні ресурси, інноваційний потенціал і здатність формувати порядок денний ЄС, визначають темп і напрям інтеграції, але водночас залежать від стабільності периферій, що робить їхню безпеку не автономною, а взаємопов'язаною. Фронтири європейської політики – це прикордонні регіони держав-членів ЄС, де поєднуються функції внутрішньої інтеграції та зовнішнього захисту, а політики кооперації стикаються з реальними обмеженнями безпеки, економіки, управління. Фронтири є простором перевірки життєстійкості європейських цінностей, досвідів, пам'ятей, а не лише зоною їх декларативного поширення. З наближенням дослідницької оптики до ціннісних вимірів конкурентоспроможності, кооперації, крихкості, бачимо, що концепт антикрихкості може відіграти роль мосту між емпіричною дійсністю ЄС та культурно-ціннісними змінами, які відбуваються у відповідь на великі потрясіння. Він дає змогу висунути аргумент, що

цінності не лише відтворюються в стабільні часи, але можуть зміцнюватися й оновлюватися саме через конфліктні, кризові моменти.

FSI дозволив емпірично верифікувати тезу про те, що конкурентоспроможні центри інтеграції корелюють із нижчими показниками крихкості, водночас фронтирні зони, які зазнають геополітичного чи соціально-економічного тиску, мають структурно вищий ризик нестабільності. Загалом FSI є корисним інструментом для кількісної оцінки структурної вразливості, але його застосування в дослідженні європейських центрів і фронтирів потребує поєднання з регіональним аналізом та ціннісними індикаторами (зокрема даними World Values Survey), аби уникнути надмірної державоцентричності та забезпечити адекватне розуміння зв'язку між конкурентоспроможністю, кооперацією та крихкістю.

Середнє значення FSI для 27 країн-членів Європейського Союзу у 2024 р. становило 33,81 бала. Це свідчить про низький рівень системної крихкості ЄС у світовому вимірі загалом, але з істотними відмінностями між країнами. Найвищі значення крихкості серед країн ЄС (Греція, Кіпр, Румунія, Болгарія) частіше спостерігаються в периферійних чи менш економічно потужних державах ЄС. Це може бути зумовлено соціально-економічними викликами, нерівномірним розвитком і сприйняттям державних інституцій. Середні та низькі значення в ЄС (Фінляндія, Данія, Ірландія, Нідерланди) демонструють високий рівень політичної стабільності, інституційної спроможності, відсутність суттєвих вразливостей у визначених FSI компонентах. Центр ЄС – це простір структурної антикрихкості**,** периферія розвивається як простір управління ризиками. При цьому стійкі країни центру (Франція, Німеччина, Нідерланди, Бельгія, Італія та ін.) не є «ідеально стабільним», вони керують крихкістю, а не позбавлені вразливостей. Серія даних FSI свідчить про стабільно високі значення для України, тобто про високий рівень крихкості, і цей суттєвий розрив між Україною (93,1) та середньою ЄС (33,8) показує, що зовнішні фронтири, уражені війною та соціально-економічним тиском, мають критично вищий рівень вразливості, що наразі ускладнює і безпекову ситуацію та крихкість в усій Європі, і ефективну трансляцію європейських цінностей у світі загалом. Україна, що стоїть на захисті європейських демократичних цінностей, наразі немає достатніх ресурсних спроможностей для підтримки безпеки та стабільності – це виклик для стійкості ЄС.

Історично Європа не розвивалася як єдина система, це «градієнт (анти)крихкості», що відстежуємо навіть в останні десятиліття за згаданими у статті індексами. Відносно висока антикрихкість центру пояснює, чому саме ці держави фінансують інтеграцію, формують політики, є деякими «якорями спроможності та стабільності». Інституційна антикрихкість центру пов'язана не лише з економічними спроможностями, але й зі здатностями переживати кризи та трансформувати політики

Демократичну стійкість часто трактують як набір формальних інституцій, як результат економічних проривів, як множину конкуруючих інтересів за визначеними правилами гри – і всі ці виміри справді мають місце, однак, така стійкість є також проявом складнішого рівня соціально-політичного життя людей – антикрихкості, адже це екосистема непохитних ціннісних орієнтирів, які допомагають розвиватися навіть в умовах кризи. Ціннісна антикрихкість демократичних систем і їх складових може зупинити спіраль екстремального насильства, властиву нашому часу. Ті уряди, що долають виклики людської самотності й регіональної відчуженості, розвивають наукові ідеї, етику пам'ятання та множинні культурні ідентичності, програми освіти протягом всього життя – такі уряди формують стратегічні перспективи стійкості демократичних політичних систем та людства загалом.

Отже, в межах ціннісної парадигми конкурентоспроможність, кооперація та крихкість утворюють взаємопов'язану тріаду. Конкурентоспроможність відображає рівень модернізації; кооперація – інституційний механізм ціннісної конвергенції; (анти)крихкість – наслідки сприйняття структурних дисбалансів інтересів і роботи з ними у процесі політико-культурної трансформації. Європейська політика на захисті цінностей повинна враховувати

не лише економічні показники, а й глибинні зміни ціннісних орієнтацій, що формують довгострокову легітимність інтеграційного проєкту. Це модель балансу між конкурентною раціональністю та кооперативною солідарністю є умовою ціннісної стійкості ЄС.

У цій статті ми зосередилися на крихкості демократій, але крихкими є й сучасні автократії – цей ракурс потребує подальших політологічних досліджень. Ціннісні аспекти демократичної політики не вичерпуються проблемами конкурентоспроможності та кооперації, уваги потребують й інші відомі (анти)цінності та їх трансформації в умовах сучасного турбулентного світу. Цінності ЄС як нормативний фундамент європейської інтеграції, охоплюють демократію, солідарність, верховенство права, рівність і повагу до людської гідності, якісну освіту, плюралістичну культуру пам'яті, науковий і технологічний поступ, міжгенераційну справедливість та ін. Ці орієнтири декларативно означують і обґрунтовують центри ЄС. На периферії Європи такі цінності переходять із рівня принципів у практичну політику виживання та стійкості, що потребує окремого аналізу.

Використані джерела:

1. Вдовин, М., Дмитренко, Х. (2025). Крихкість регіонів у контексті сталого розвитку: чинники, методи та оцінювання на прикладі України. Економіка і регіон Economics and Region, (3(98), 55–63. https://doi.org/10.26906/EiR.2025.3(98).3899
2. Москаленко, О.В. (2024). Психологічна резильєнтність як умова підтримки психологічного здоров'я особистості. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Психологія / редкол.: У.Б. Михайлишин (голов. ред.), О. Т. Смук, В. М. Корольчук та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика. Вип. 2. С. 67–70.
3. Designing Resilience: Preparing for Extreme Events. (2010). L. Comfort (Editor); A. Boin (Editor); C. Demchak (Editor). Vol. 1. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 384 p.
4. EU Regional Competitiveness Index 2.0 – 2022 edition. https://ec.europa.eu/regional_policy/assets/regional-competitiveness/index.html#/
5. Fragile state index – Country rankings. https://www.theglobaleconomy.com/rankings/fragile_state_index/Europe/
6. Fragile States Index 2024: Annual Report – A World Adrift (18 February 2025). https://fragilestatesindex.org/2025/02/18/https-fragilestatesindex-org-wp-content-uploads-2025-02-fsi-2024-report-a-world-adrift-2-pdf/
7. Fragile States Index: Methodology. https://fragilestatesindex.org/indicators/
8. Idczak, P., Musiałkowska, I., Kociuba, D. (2024, January) The origins of the EU Cohesion Policy: from regional economic development to the place-based approach. EU Cohesion Policy A Multidisciplinary Approach. Francesco Dotti Nicola, Musiałkowska Ida, De Gregorio Hurtado Sonia [et al.] (eds.): 2024, Edward Elgar Publishing, 344 p. Pp. 10-29. DOI:10.4337/9781802209402.00012
9. Lindholst, A.Ch., Klausen, K.K., Hansen, M.B., Sørensen, P. (2025, January). "The governing instruments for resilience in the neo-Weberian state: The challenge of integrating Ukrainian war refugees". Regulation & Governance, John Wiley & Sons, vol. 19(1). Pp. 218-235. https://doi.org/10.1111/rego.12608
10. Pippa, N. Inglehart, R. (2019). Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism. Cambridge: Cambridge University Press
11. Taleb, N.N. (2012). Antifragile: Things That Gain from Disorder; Random House and Penguin: New York, NY, USA.
12. The Ronald F. Inglehart Honorary Lecture (2025). Dr. Elizabeth J. Zechmeister "Preserving Public Commitment to Democracy". https://www.worldvaluessurvey.org/WVSNewsShow.jsp?ID=771
13. Ukraine: Fragile state index. https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/fragile_state_index/
14. Welzel, C. (2022). Ronald F. Inglehart. Z Vgl Polit Wiss. 15. Pp. 667–669. https://doi.org/10.1007/s12286-021-00503-7
15. World Values Survey: wave 7 data. (2022). https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp

References:

1. Vdovyn, M., & Dmytrenko, Kh. (2025). Krykhkist rehioniv u konteksti staloho rozvytku: chynnyky, metody ta otsiniuvannia na prykladi Ukrainy [Fragility of regions in the context of sustainable development: factors, methods and assessment on the example of Ukraine]. Ekonomika i rehion – Economics and Region, 3(98), 55–63. https://doi.org/10.26906/EiR.2025.3(98).3899 [in Ukrainian]
2. Moskalenko, O. V. (2024). Psykholohichna rezylientnist yak umova pidtrymky psykholohichnoho zdorovia osobystosti [Psychological resilience as a condition for maintaining the psychological health of the individual].

Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Psykholohiia, 2, 67–70. Uzhhorod: Vydavnychyi dim "Helvetyka". [in Ukrainian]

3. Designing Resilience: Preparing for Extreme Events. (2010). L. Comfort (Editor); A. Boin (Editor); C. Demchak (Editor). Vol. 1. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 384 p.

4. EU Regional Competitiveness Index 2.0 – 2022 edition. https://ec.europa.eu/regional_policy/assets/regional-competitiveness/index.html#/

5. Fragile state index – Country rankings. https://www.theglobaleconomy.com/rankings/fragile_state_index/Europe/

6. Fragile States Index 2024: Annual Report – A World Adrift (18 February 2025). https://fragilestatesindex.org/2025/02/18/https-fragilestatesindex-org-wp-content-uploads-2025-02-fsi-2024-report-a-world-adrift-2-pdf/

7. Fragile States Index: Methodology. https://fragilestatesindex.org/indicators/

8. Idczak, P., Musiałkowska, I., Kociuba, D. (2024, January) The origins of the EU Cohesion Policy: from regional economic development to the place-based approach. EU Cohesion Policy A Multidisciplinary Approach. Francesco Dotti Nicola, Musiałkowska Ida, De Gregorio Hurtado Sonia [et al.] (eds.): 2024, Edward Elgar Publishing, 344 p. Pp. 10-29. DOI:10.4337/9781802209402.00012

9. Lindholst, A. Ch., Klausen, K. K., Hansen, M. B., Sørensen, P. (2025, January). "The governing instruments for resilience in the neo-Weberian state: The challenge of integrating Ukrainian war refugees". Regulation & Governance, John Wiley & Sons, vol. 19(1). Pp. 218-235. https://doi.org/10.1111/rego.12608

10. Pippa, N. Inglehart, R. (2019). Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism. Cambridge: Cambridge University Press

11. Taleb, N.N. (2012). Antifragile: Things That Gain from Disorder; Random House and Penguin: New York, NY, USA.

12. The Ronald F. Inglehart Honorary Lecture (2025). Dr. Elizabeth J. Zechmeister "Preserving Public Commitment to Democracy". https://www.worldvaluessurvey.org/WVSNewsShow.jsp?ID=771

13. Ukraine: Fragile state index. https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/fragile_state_index/

14. Welzel, C. (2022). Ronald F. Inglehart. Z Vgl Polit Wiss. 15. Pp. 667–669. https://doi.org/10.1007/s12286-021-00503-7

15. World Values Survey: wave 7 data. (2022). https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp

Olha Volianiuk,
Candidate of Political Science, Associate Professor,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
Taras Zakharov,
PhD student at the Department of Political Science,
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University

Competitiveness, Cooperation, and Fragility: Centres and Frontiers of European Policy in Safeguarding Values

The article conceptualises the interrelationship between competitiveness, cooperation, and fragility as key characteristics of contemporary European policy through the spatial lens of "centres" and "frontiers." The relevance of the study is determined by the transformation of the EU security environment, the growing role of border areas in shaping resilience policies, and the need to rethink the value foundations of integration in the context of multi-level crises. The aim of the article is to identify how the combination of cooperative and competitive practices influences the reproduction of European values and the formation of anti-fragile political systems. The methodological framework of the research is based on a combination of neo-institutional, spatial, and value-based approaches, as well as the use of comparative analysis, conceptual modelling, and index data to empirically illustrate the differences between decision-making centres and EU frontier regions. The theoretical analysis makes it possible to characterise the concepts of capacity, resilience, and anti-fragility and to demonstrate their functional interaction within the processes of European integration.

The study demonstrates that the competitiveness of the EU's political centres is grounded in a high level of institutional capacity and low fragility, which ensures their ability to form cooperation networks and reproduce a value-based order. At the same time, the frontiers emerge as areas of increased sensitivity to crises that function as laboratories of institutional innovation and catalysts of anti-fragile development. It is substantiated that the interaction between centres and frontiers determines the dynamics of security policy and expands opportunities for the EU's transformation towards greater adaptability. It is concluded that the combination of cooperation and competition is not a contradiction but a mechanism for increasing the anti-fragility of European policy, while EU values are reproduced through institutional capacity, spatial interaction, practices of solidarity, commemorative experiences, educational prospects. The results obtained can be used for further research on EU enlargement policy and European Union security strategies.

Keywords: *competitiveness, cooperation, (anti)fragility, centres, frontiers, European values, international security, continuous education, institutional capacity, identity.*